

A Laskai Sorok verstani vizsgálatához

MÁTAI MÁRIA „Első magyar nyelvű verses imádságunk” című monográfiájában (Universitas Kiadó, Bp., 1997.) a Laskai Sorok (LaskS.) nyelvészeti szempontú komplex elemzésére vállalkozik. Az elemzés keretében sort kerít a nyelvemlék retorikai-poétikai, valamint verstani kérdéseinek a vizsgálatára is. A verses imádság szövegkohézióját biztosító retorikai eszközök számbavétele során (II. rész 5. fejezet) különös figyelmet fordít a logikai-szemantikai párhuzamokra és szembenállásokra, a szerkezetek és a lexikális elemek ismétlődésére, valamint a szöveget alkotó hangok szó eleji és szó belseji összecsengésére. A verstani fejezetben (II. rész 6. fejezet) a nyelvemlék feltételezhető mintájául szolgáló latin sorok versformájának a szemrevételezésből kiindulva a LaskS. verselésének sajátosságait veszi számba, különös tekintettel a sorok hangsúlyviszonyaira és belső tagolására. A szövegalkotó hangok összecsengéséről és a sorok ritmusáról érzékeny, körültekintő elemzőre valló, a jövőben éppen ezért megkerülhetetlen észrevételek egész sorát fogalmazza meg. Van azonban a verstani fejezetnek két olyan részlete is, amely felülvizsgálatra szorul. Az alábbiakban ehhez a két részlethez kívánok megjegyzéseket fűzni.

1. A monográfia 134. lapján a szerző leszögezi, hogy „a magyar fordító” (akit TARNAI ANDOR szóhasználatához igazodva — „A magyar nyelvet írni kezdik”. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Bp., 1984. 275—80 — inkább akkomodálónak nevezhetnénk) „belső rímes, metrikus, időmértékes versből alkotott rím nélküli, szótagszámláló, ritmikus, ütemhangsúlyos magyar verset”.

Ezzel a részlettel kapcsolatban megjegyezném, hogy felsorakoztatott jelzői között a *metrikus* és a *ritmikus* használata egyrészt pontatlan, másrészt tautologikus, a *szótagszámláló*-é pedig azért vitatható, mert ezzel a jelzővel ma már helyesebb az egyik — a magyarban egyébként nem működő — versrendszert és nem a szótagszámtartó tendenciájú verseket megneveznünk (vö. SZERDAHELYI ISTVÁN, *Verstan mindenkinek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994. 76).

További, lényegbevágó észrevételem a fenti részletben szereplő „rím nélküli” minősítésre vonatkozik, amellyel — véleményem szerint — legfeljebb a felületes olvasó érthet egyet.

Állításom alátámasztása végett előbb az Akadémiai Kislexikon ama meghatározását idézem, amely szerint a *rím* „szavak v. szövegek hangzásának-írásképeinek egybecsengése-egyezése a szövegben” (Akadémiai Kiadó, Bp., 1990. 2: 523). Majd idézem azt a részletező verstani összefogla-

lást is, amelynek értelmében: „A versben való elhelyezkedésük szerinti osztályozásban a rímeknek négy fő csoportjuk van. A *kezdőrímek* a sorok első szavait rímeltetik, ezek igen ritkák. A *belső rímek* egyazon soron belül helyezkednek el, legelterjedtebb közülük az egymás melletti szavakat rímeltető *echórím*, a sormetszetek előtti szavakat rímeltető *metszetrím*, valamint a sor közepét és végét rímeltető *középrím*. — A leggyakoribbak, a *végrímek* a sorok végeit csengetik egybe[...] A rímszerkezetek negyedik változata a kezdőrímek, belső rímek és a végrímek kombinációira épülő *fonatos rím* (*kapcsolórím*, *láncrím*, *rímlánc*, *füzérrím*), ahol a sorvégi rímhívókra a következő egy vagy több sor elején vagy belsejében válaszolnak a felelő rímek [...] A fonatos rímnek a külföldi irodalmakban számtalan változata ismeretes — és a magyar költészet is több alfaját használja —, ezek osztályozása azonban további kutatásokra vár, és a magyar szakirodalomban általánosan elfogadott elnevezéseik sincsenek.” (SZERDAHELYI ISTVÁN i. m. 48—9).

A lexikonból vett idézet a rímmel kapcsolatos vizsgálódások tágan mondható kereteit jelzi, a verstani részletezés viszont a sokféleség érzékeltetésével egyidejűleg az eddigi kutatások elégtelenségére is rámutat.

A lehetőségeket és a kockázatokat mérlegelve kevés okot látok arra, hogy a LaskS. érzékelhető, de a monográfiában említés nélkül maradt egybecsengéseire fel ne hívjam a figyelmet.

A könnyebb számbavétel érdekében oszlopokba rendezem a verses imádság mai nyelvérzék szerint rímként vagy legalábbis rímszerűen egybecsengő szavait, esetenként alternatív változatokat is feltüntetve:

1. <i>Óh, Istennek</i>	2. <i>Istennek</i>
<i>ma tégedet</i>	<i>tégedet</i>
<i>hugy engümet</i>	<i>engümet</i>
<i>Óh, életnek</i>	<i>életnek</i>
	<i>erëmet</i>
	<i>lëlkëmet</i>
3. <i>ez világnak</i>	4. <i>világnak</i>
—	<i>imádlak</i>
<i>halálomnak</i>	—
<i>kënyerë, aggy</i>	—
<i>és uszunlak</i>	<i>uszunlak</i>
	<i>tiszto^óóóad</i>
5. <i>örëk</i>	6. <i>ótalma</i>
<i>tëgëd</i>	<i>-tës test, ma</i>
<i>kërlek</i>	

Folytatólag közlöm a szöveg megítélésem szerint legvalószínűbb olvasatát, kiemelésekkel érzékeltetve az egybecsengések hálószerű rendszerét:

Óh, Istennek testë, idëssëg, ez világnak ótalma, / ó, tisztëletës test, ma tégedet *míltatlan* imádlak, / *hugy engümet méltass* halálomnak *idein éltetni*. / *Óh, életnek kënyerë, aggy énnëkëm örëk* erëmet! / *Tëgëd kërlek* és uszunlak, lëlkëmet *testëmmel* *tiszto^óóóad*.

Nem nehéz megállapítani, hogy a verses imádság 34 szövegszavából legkevesebb 17 — vagyis a szavaknak legalább a fele (50%-a) — egybecseng. A különféle, esetenként alternatív társítású szavak egybecsengése mintegy 2/3-os arányban néven is nevezhető: I. Kezdőrím: *Óh, Istennek* — *hugy engümet* — *Óh, életnek*. — II. Belső rímek. II/1. Echórím: *tëgëd* — *kërlek*. II/2. Metszetrím: *uszunlak* — *tiszto^óóóad*. — III. Végrím: *imádlak* — *tiszto^óóóad*. — IV. Fonatos rím: *ótalma* — *-tët test, ma*. — Egy további egybecsengésnek SZEPES ERIKA — SZERDAHELYI ISTVÁN Verstana nyomán (Gondolat, Bp., 1981. 95) adhatunk nevet: V. Felsőrrím: *kënyerë, aggy* — *és uszunlak*. — Külön kiemelném a szövegből a *világnak* — *imádlak* három szótagos, csaknem tiszta rím minőségű egybecsengését.

2. A monográfia verstani fejezetének másik részlete, amelyhez megjegyzést kívánok fűzni, a nyelvemlék sorainak az indításával foglalkozik. A 137—138. lapról idézem: „Ami közös jellemzőként, ismétlődő ritmikai sajátosságként feltűnik, az az, hogy az első négy sor hangsúlytalan szótaggal (egyszótagú szóval) kezdődik, így az ütemhangsúly a második szótagon van. Ez a hangsúlytalan ütemkezdés az indulatszónak és a *hogy* kötőszónak köszönhető [...]”

Nos, az egy szótagos, mondat értékű indulatszó aligha lehet hangsúlytalan. Nem mentes azonban a nyomatéktól az üteméli egy szótagos kötőszó sem. Az utána következő, „logikai nyomatékkal rendelkező” szó ugyanis — LÁSZLÓ ZSIGMOND megfigyelése szerint — eredeti hangerejének egy részét átadja az ütemnyitó szótagnak, miközben a veszteséget a hangmagasság emelésével, ún. dallamcsúccsal pótolja (vö. LÁSZLÓ ZSIGMOND, *Ritmus és dallam. A magyar vers és ének prozódíája*, Zeneműkiadó, Bp., 1961. 25—6).

Nem zárhatom megjegyzéseimet a verstani fejezet egy harmadik részletének az említése nélkül. A 136. lapon olvasható részletben a monográfia szerzője jó érzékkel domborítja ki a verses imádság fordítójának — azaz akkomodálójának — hozzájárulását az utolsó szövegsor s ezáltal az egész szöveg művészi értékének az emeléséhez. Észrevétele szerint az akkomodáló az utolsó sorban létrehozza „a 2. és 3. sor [...] közötti célhatározói alárendelő viszony párját, ezzel tovább erősítve a szöveg egyik poétikai-retorikai szervező eszközét, a parallelizmust”, amely — hadd tegyem hozzá — egyúttal verstani szervező eszköz is.

MÓZES HUBA